

Міністерство освіти і науки України  
Державний вищий навчальний заклад  
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»  
Навчально-науковий Юридичний інститут

Кафедра політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права

Волошинович В.М.

## **Судова медицина і психіатрія**

### **Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять**

студентів денної та заочної форми навчання  
Галузь знань: **08 Право**  
Спеціальність: **081 Право**

**Івано-Франківськ – 2024р.**

Схвалено на засіданні кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» **Протокол №**

Затверджено на засіданні науково-методичної ради Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»Протокол № від

**Волошинович В.М. Судова медицина і психіатрія.** Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять студентів денної та заочної форми навчання (галузь знань: 08 Право, спеціальність: 081 Право) [Текст] / *Володимир Мирославович Волошинович.* - Івано-Франківськ: Навчально-науковий Юридичний інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2024.- 26с.

Методичні рекомендації розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового Юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і призначені для підготовки до семінарських занять зі спецкурсу «Судова медицина і психіатрія» та здачі заліку. У методичних вказівках викладені: програма навчальної дисципліни, теми і перелік питань, які виносяться на обговорення студентами, а також перелік контрольних питань і практичних завдань, які водночас будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю. Поданий список рекомендованих джерел (основана і додаткова література), а також відповідний перелік нормативно-правових актів.

Методична розробка призначена для студентів, аспірантів, викладачів.

© ПНУ імені Василя Стефаника, 2024р.

© Волошинович В.М., 2024р.

## ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	11
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	25

## ПЕРЕДМОВА

Судова медицина, як самостійна медична дисципліна займає одне з провідних місць серед галузей знань юридичної вищої освіти, активно сприяє встановленню істини і дотриманню, законності в кримінальному і цивільному судочинстві. Зростаючі можливості судово-медичної експертизи, впровадження в практику нових, все більш досконалих та інформативних методів досліджень приводять до підвищення ролі і ефективності судової медицини в розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів. Тому знання сучасних можливостей судової медицини як науки та уміле використання на практиці результатів її досліджень є необхідними умовами підготовки висококваліфікованих спеціалістів-юристів різного профілю.

Судова медицина у вищих юридичних навчальних закладах та юридичних факультетах входить до числа обов'язкових для вивчення дисциплін і має певні зв'язки з судовою психіатрією, криміналістикою, до лікарської допомогою, кримінальним правом, кримінальним процесом та іншими дисциплінами. Викладання судової медицини в юридичних навчальних закладах України має виражену практичну спрямованість і переслідує мету дати студентам основні теоретичні пізнання і необхідні практичні навички. Завданнями викладання судової медицини у вищих юридичних навчальних закладах є:

- навчання студентів правильному складанню питань, які виносяться на вирішення перед судово-медичною експертизою;
- вироблення вмінь об'єктивно оцінювати висновки судово-медичної експертизи з подальшим використанням отриманих нею даних в своїй практичній діяльності;
- ознайомлення з організацією і методикою проведення судово-медичних експертиз потерпілих, обвинувачених та інших осіб, трупа, речових доказів та матеріалами цивільних і кримінальних справ;
- ознайомлення з досвідом роботи і досягненнями місцевих судово-медичних закладів.

Для майбутніх юристів ставляться особливі вимоги щодо (формування правильного розуміння цілей і завдань сучасної експертизи взагалі і судово-психіатричної зокрема. Труднощі, які обумовлені значною мірою недостатнім і недосконалим нормативним забезпеченням, змінами в організації психіатричної служби в країні, не можуть виправдати послаблення уваги до дотримання прав психічно хворої людини. У ряді випадків психічно хворі та особи з психічними відхиленнями скоюють суспільно-небезпечні вчинки, які підлягають кваліфікації згідно зі статтями Кримінального кодексу України, що накладає особливу відповідальність на правоохоронні органи щодо виявлення причин та попередження таких випадків.

Неухильне дотримання органами прокуратури дізнання, слідства та суду правових положень Закону України "Про психіатричну допомогу" (2001 р.) Кримінально-процесуального, Цивільного та Цивільно-процесуального кодексів відносно осіб з психічними розладами - підозрюваних, звинувачених, свідків та потерпілих, цивільних позивачів та цивільних відповідачів, а також осіб, які захворіли в місцях позбавлення волі, - ґрунтується на захисті основних прав та обов'язків громадян, гарантованих Конституцією України.

Тому основною метою вивчення судової психіатрії є оволодіння студентами загальними теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для правильного і своєчасного призначення судово-психіатричної експертизи, для вірного формулювання її цілей, забезпечення всіма необхідними даними на підекспертну особу, грамотного тлумачення висновків експертизи.

Знання основ судової психіатрії забезпечить майбутнім спеціалістам не тільки можливість правильно призначити судово-психіатричну експертизу і критично оцінити її висновки, а й зрозуміти ті принципові положення, на основі яких вони будуються. Без таких знань висновки експерта будуть незрозумілими судово-слідчим працівникам, якою б ясною мовою вони не були висловлені.

Програма з судової психіатрії складена на основі сучасних досягнень психіатричної науки, судово-психіатричної практики і нормативних актів. Врахована і та обставина, що недостатня кількість часу, відведеного на вивчення предмету, обмежує можливість детального ознайомлення студентів з усіма проявами психічних розладів у осіб, які скоїли протиправні дії.

Запропонована програма з судової медицини і психіатрії передбачає проведення аудиторних занять (лекції, семінарські і практичні), індивідуальних занять і самостійну роботу студентів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

**знати:**

- організаційні та процесуальні основи судово - медичної та судово-психіатричної експертизи;
- основи судово- медичної травматології, цитології, імунології, криміналістики, токсикології, гістології;
- клінічні прояви, судово-психіатричне значення та оцінка основних психічних хвороб та розладів;
- медичні та юридичні критерії осудності, неосудності, обмеженої осудності, дієздатності, недієздатності, обмеженої дієздатності;
- критерії застосування різних видів примусових заходів медичного характеру;
- особливості огляду засуджених;
- основні завдання комплексних психолого-психіатричних та інших комплексних експертиз.

**вміти:**

- самостійно проводити огляд трупа на місці його виявлення;
- досліджувати трупні явища з метою констатації смерті та визначення часу настання смерті;
- оглядати, вилучати та упаковувати речові докази зі слідами крові, виділень, волосся та інших біологічних об'єктів;
- складати постанови про призначення судово- медичних та судово-психіатричних експертиз;

- формулювати питання, що підлягають вирішенню судово-медичними та судово-психіатричними експертами;
- об'єктивно оцінювати та правильно використовувати висновки судово-медичної та судово-психіатричної експертиз в практичній діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ECTS.

Програма може бути доповнена або деталізована і з урахуванням вимог відповідних нормативних актів.

## **ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **Змістовий модуль 1. Судова медицина**

#### **Тема 1. Процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи в Україні.**

Предмет, метод і система судової медицини. Завдання судово-медичної експертизи. Права та обов'язки судово-медичних експертів. Об'єкти судово-медичної експертизи. Види судово-медичних експертиз.

#### **Тема 2. Судово-медична танатологія. Судово-медична експертиза трупа.**

Умирання та смерть. Клінічна та біологічна смерть. Ймовірні та достовірні ознаки смерті. Судово-медична класифікація смерті. Ранні та пізні трупні явища. Документація судово-медичної експертизи трупа. Особливості експертизи трупів невідомих осіб, розчленованих, скелетованих та ексгумованих.

#### **Тема 3. Огляд трупа на місці події. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень.**

Первинний огляд трупа на місці його виявлення та питання, які вирішуються судово-медичним експертом. Об'єкти біологічного походження. Дослідження крові та її слідів на місці події, на знаряддях злочину, одязі та іншому. Визначення видової, групової та статевої приналежності крові в плямах. Приналежність крові дорослій людині та немовляті (плоду). Регіональне походження крові. Давність утворення плям крові. Встановлення вагітності та бувшого абортів, родів по плямах крові. Дослідження рідкої крові, слини, сечі, поту і потожирових виділень. Визначення видової, групової, статевої приналежності волосся.

#### **Тема 4. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження тупими, гострими предметами, транспортна травма, вогнепальні ушкодження.**

Види травматизму. Судово-медична класифікація ушкоджень та їх ознаки. Ушкодження тупими предметами, механізм їх утворення. Загальна характеристика ушкоджень тупими предметами. Ушкодження гострими предметами. Механізм утворення та їх морфологічна характеристика. Транспортна травма. Вогнепальні ушкодження, їх особливості в залежності від відстані пострілу. Ушкодження з мисливської зброї. Значення огляду одягу при експертизі вогнепальних ушкоджень. Відмінність прижиттєвих від посмертних ушкоджень.

### **Тема 5. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Судово-медична експертиза статевих станів та статевих злочинів.**

Приводи і порядок проведення судово-медичної експертизи при тілесних ушкодженнях різного походження. Експертиза ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Основні критерії для визначення тяжких тілесних ушкоджень, тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості і легких тілесних ушкоджень. Способи заподіяння тілесних ушкоджень. Експертиза стану здоров'я, штучних хвороб та самоушкоджень. Особливості судово-медичної експертизи статевих станів та статевих злочинів.

Змістовий модуль 2. Судова психіатрія

### **Тема 6. Судово-психіатрична експертиза. Основи загальної психопатології.**

Предмет і завдання судової психіатрії. Об'єкти судово-психіатричної експертизи. Підстави призначення і порядок проведення судово-психіатричної експертизи. Права та обов'язки судово-психіатричних експертів. Завдання працівників судово-слідчих органів при призначенні і проведенні судово-психіатричних експертиз. Види судово - психіатричних експертиз. Акт судово-психіатричної експертизи, його структура, оцінка слідчими органами і судом.

Поняття про рефлекторну діяльність і психічні хвороби. Причини психічних хвороб. Перебіг психічних хвороб. Класифікація психічних хвороб. Методика обстеження психічнохворих.

Симптоматологія психічних хвороб (симптоми розладів психічних функцій - сприйняття, мислення, пам'яті, емоцій, вольової діяльності, свідомості). Основні синдроми психічних хвороб.

### **Тема 7. Основні питання судово-психіатричної експертизи в кримінальному та цивільному процесах.**

Поняття осудності, неосудності та обмеженої осудності. Формули неосудності та обмеженої осудності, їх застосування. Судово-психіатрична оцінка захворювань, які виникли після вчинення правопорушення (медичний і юридичний критерії), питання, що вирішуються.

Поняття правоздатності, дієздатності, формули недієздатності та обмеженої дієздатності, їх застосування. Органи опіки і піклування, їх завдання при призначенні опікуна та піклувальника. Поняття неосудності і недієздатності та їх відмінності.

### **Тема 8. Судово-психіатрична експертиза свідків, потерпілих, неповнолітніх та огляд засуджених.**

Види судово-психіатричних експертиз в цивільному процесі. Питання, що підлягають вирішенню при проведенні судово-психіатричних експертиз в цивільному процесі. Завдання судово-психіатричної експертизи свідків і потерпілих. Судово-психіатрична експертиза при статевих злочинах. Судово-психіатрична експертиза при безпорадних станах. Огляд засуджених (приводи та порядок призначення). Судово-психіатрична експертиза неповнолітніх.

### **Тема 9. Заходи медичного характеру для попередження суспільно-небезпечних дій психічнохворих. Залік.**

Суспільно небезпечні дії психічно хворих. Типи суспільної небезпечності (активний та пасивний). Профілактичні заходи стосовно суспільно небезпечних дій психічно хворих. Примусові заходи медичного характеру (поняття та мета, особи, до яких застосовуються, критерії для застосування). Види примусових заходів медичного характеру. Примусове лікування.

## **Розділ 1. Методичні вказівки до семінарських занять для студентів денної форми навчання.**

### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1 (2 ГОД)**

#### **ТЕМА. Процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи в Україні**

*Вивчаючи тему «Процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи в Україні» студенти повинні: знати поняття судова медицина, судово-медична експертиза, види експертиз, випадки обов'язкового призначення експертиз, організаційну структуру судово-медичної служби.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Предмет і завдання судової медицини.
2. Права та обов'язки судово-медичних експертів.
3. Документи, що регламентують діяльність судово-медичних експертів
4. Підстави проведення судово-медичних експертиз і досліджень.
5. Види судово-медичних експертиз.
6. Структура судово-медичної служби України.
7. Структурні підрозділи бюро судово-медичної експертизи.
8. Об'єкти судово-медичної експертизи (приводи та мета дослідження).
9. Документація судово-медичної експертизи (структура документів).

#### **Контрольні питання:**

1. Дайте визначення понять: судова медицина, судово-медична експертиза.
2. Назвіть документи, що регламентують проведення судово-медичної експертизи.
3. Назвіть випадки обов'язкового призначення експертиз.
4. Назвіть види судово-медичних експертиз та охарактеризуйте їх.
5. Які є структурні підрозділи бюро СМЕ.
6. Назвіть об'єкти СМЕ

7. Назвіть розділи Висновку експерта.

### **Ситуаційна задача.**

Труп г-на К. Був знайдений на березі міського озера і доставлений в морг обласного Бюро судово-медичної експертизи. Дайте обґрунтовані відповіді:

1. Чи підлягає труп судово-медичному дослідженню?
2. Які супроводжуючі документи повинні бути доставлені експерту?
3. Як називається документ, що складається при дослідженні трупа?

**Література: 2-6, 11-17.**

## **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №2 (2 ГОД)**

### **ТЕМА. . Судово-медична танатологія. Судово-медична експертиза трупа**

*Вивчаючи тему «Судово-медична танатологія. Судово-медична експертиза трупа» студенти повинні: знати поняття смерть, ранні і пізні трупні явища, випадки та правила судово-медичної експертизи трупа в морзі.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Термінальний стан та його стадії.
2. Ймовірні та абсолютні ознаки смерті.
3. Судово-медична класифікація смерті (категорія, вид, рід).
4. Ранні трупні зміни, їх судово-медичне значення.
5. Пізні трупні зміни, їх судово-медичне значення.
6. Первинний огляд трупа на місці його виявлення.
7. Основні правила та етапи експертизи трупа.

#### **Контрольні питання:**

1. Назвіть термінальні стадії та охарактеризуйте кожну з них.
2. Назвіть ймовірні ознаки смерті.
3. Назвіть абсолютні ознаки смерті.
4. Трупні плями, їх судово-медичне значення.
5. Трупне залякання, судово-медичне значення.

6. Пізні трупні зміни, терміни появи, судово-медичне значення.
7. Класифікація смерті (категорія, вид, рід).
8. Особливості дослідження трупа невідомої особи.
9. Документація судово-медичної експертизи трупа

### **Ситуаційна задача.**

В міському парку виявлено труп чоловіка, на вигляд 25 років, з пошкодженням голови. Трупні плями виражені на задньо-бокових поверхнях, які при натискування динамометром зникають і з'являються через 10с, трупне залякання помірно виражене в жувальних м'язах.

Дайте відповіді на питання: Коли наступила смерть?

**Література: 1-2, 7-8, 12-17.**

## **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №3 (2 ГОД)**

**ТЕМА. Огляд трупа на місці події. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень.**

*Вивчаючи тему «Огляд трупа на місці події. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження та медико-криміналістичні методи досліджень» студенти повинні: знати правила огляду трупа на місці його виявлення, права, обов'язки і завдання лікаря-експерта при огляді трупа на місці його виявлення, особливості судово-медичної експертизи речових доказів біологічного походження.*

### **Питання для обговорення:**

1. Процесуальні та організаційні засади огляду місця події.
2. Роль та обов'язки дільничного (сімейного) лікаря під час огляду трупа на місці його виявлення згідно до Наказу Генеральної Прокуратури України, МВС України, МОЗ України №102/685/692 від 25.11.2011 р. «Про затвердження Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та

органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини».

3. Питання, які можуть бути вирішені при первинному огляді трупа на місці його знайдення.
4. Відмінність зовнішнього огляду трупа на місці події та в морзі.
5. Правила вилучення і упакування речових доказів біологічного походження.
6. Значення судово- медичної експертизи речових доказів.
7. Виявлення слідів крові, волосся, сперми.
8. Основні правила вилучення та пакування речових доказів, направлення їх на дослідження.
9. Вилучення зразків крові, сперми, волосся, слини та іншого біологічного матеріалу.

### **Контрольні питання:**

1. Первинний огляд трупа на місці його виявлення та питання, які вирішуються судово-медичним експертом.
2. Порядок огляду трупа на місці події (місці його виявлення).
3. Порядок опису одягу, взуття тощо.
4. Схема загальних даних про труп.
5. Послідовність опису трупних змін.
6. Послідовність опису ділянок тіла, пошкоджень, слідів крові та нашарувань.
7. Об'єкти біологічного походження.
8. Дослідження крові та її слідів на місці події, на знаряддях злочину, одязі та іншому.
9. Визначення видової, групової та статевої приналежності крові в плямах. Приналежність крові дорослій людині та немовляті (плоду). Регіональне походження крові.
10. Давність утворення плям крові. Встановлення вагітності та бувшого абортів, родів по плямах крові.
11. Дослідження рідкої крові, слини, сечі, поту і потожирових виділень.
12. Визначення видової, групової, статевої приналежності волосся.

### Ситуаційна задача.

В міському парку виявлено труп чоловіка, на вигляд 25 років, з пошкодженням голови. Трупні плями виражені на задньо-бокових поверхнях, які при натискуванні динамометром зникають і з'являються через 10с, трупне залякання помірно виражене в жувальних м'язах.

Дайте відповіді на питання: Коли наступила смерть?

Література: 1-2, 7-8, 12-18.

## СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №4 (2 ГОД)

**ТЕМА. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження тупими, гострими предметами, транспортна травма, вогнепальні ушкодження**

*Вивчаючи тему «Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників. Ушкодження тупими, гострими предметами, транспортна травма, вогнепальні ушкодження» студенти повинні: знати поняття травми, класифікації травми, особливості ушкоджень тупими, гострими предметами, транспортна травма, вогнепальні ушкодження*

### Питання для обговорення:

1. Класифікація ушкоджень в залежності від факторів зовнішнього середовища.
2. Причини смерті при механічних ушкодженнях.
3. Ушкодження шкіри від дії тупих твердих предметів (садна, синці, рани), їх характеристика, судово-медичне значення.
4. Характеристика ушкоджень, які утворилися внаслідок падіння з висоти.
5. Класифікація транспортної травми.
6. Класифікація автотравми, ушкодження, які виникають внаслідок зіткнення автомобіля з потерпілим та внаслідок переїзду колесом автомобіля

7. Ушкодження шкіри від дії тупих твердих предметів
8. Особливості вогнепальних ушкоджень

### **Контрольні питання:**

1. Класифікація тупих твердих предметів.
2. Механізм дії тупих твердих предметів та види ушкоджень.
3. Садно, механізм виникнення, ознаки, стадії та судово-медичне значення.
4. Синець, механізм виникнення, ознаки, стадії та судово-медичне значення.
5. Види ран від дії тупих твердих предметів та їх характеристика.
6. Диференційна діагностика ушкоджень, спричинених при падінні з висоти в залежності від роду насильства.
7. Особливості пошкоджень в залежності від різновиду падіння з висоти.
8. Поняття транспортної травми, її класифікація.
9. Види ран від дії тупих твердих предметів та їх характеристика.
10. Вогнепальні ушкодження. Визначення дистанції пострілу.

### **Ситуаційна задача.**

На місці випадку виявлено: масивну калюжу крові і труп чоловіка, 40 років, з множинними ранами шиї. Неподалік знайдено уламки жести буро-коричневого кольору з поздовжніми зеленими смужками. Рани на шиї (три) розміщені косо та поперечно. Мають веретеноподібну форму, розмірами 8,0x 1,5 см; 7,0x 1,0 см; 6,0x0,8 см з дрібнозазубреними краями і візуально гострими кутами. Одна рана проникає до передньої поверхні тіл хребців.

Дайте відповідь на питання:

1. Які речові докази необхідно вилучити і які лабораторні методи дослідження слід провести?

**Література: 1-2, 7-8, 12-18.**

## СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5 (2 ГОД)

### ТЕМА. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Судово-медична експертиза статевих станів та статевих злочинів

Вивчаючи тему «Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку. Судово-медична експертиза статевих станів та статевих злочинів» студенти повинні: знати приводи для експертизи живих осіб, особливості СМЕ статевих злочинів, критерії визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

#### Питання для обговорення:

1. Приводи та організація проведення судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб.
2. Класифікація та критерії тілесних ушкоджень за ступенем тяжкості
3. Способи заподіяння тілесних ушкоджень (побої, муки, катування, мордування).
4. Основні етапи та правила судово-медичної експертизи живих осіб.
5. Особливості судово-медичної експертизи при зґвалтуваннях.

#### Контрольні питання:

1. В яких випадках проводиться експертиза живих осіб?
2. Приводи та цілі судово-медичної експертизи живих осіб.
3. Де проводиться експертиза і хто може бути присутнім при її проведенні?
4. Судово-медична документація експертизи живих осіб та правила її написання.
5. Правила і обов'язки судово-медичного експерта при експертизі живих осіб.
6. Які тілесні ушкодження належать до тяжких, небезпечних для життя, середнього та легкого ступеня тяжкості?
7. Особливості експертизи віку за зовнішніми рисами обличчя, динамікою зміни зубів, одонтологічними критеріями.

8. Порядок і правила проведення судово-медичної експертизи спірних статевих станів та у випадках статевих злочинів.
9. У яких випадках виникає необхідність у проведенні судово-медичної експертизи по встановленню статевої зрілості?
10. Які питання вирішує експерт під час судово-медичної експертизи у випадках зґвалтування?
11. Правила проведення судово-медичної експертизи по встановленню статевої репродуктивної здатності.

### **Ситуаційна задача.**

Г-ка Попова Л.Р. заявила, що 4 серпня вона знаходилась в підвалі якогось будинку з чотирма невідомими хлопцями. Один з них повалив її на щось тверде, роздягнув і ввів статевий член в піхву. Їй було боляче, вона кричала. Зі слів оглянутої, у неї на трусах була кров. Потім двоє інших хлопців примусили взяти її статевий член в рот і вводили статевий член у пряму кишку. Після цього відпустили. Менструації з 12 років. Раніше статевим життям не жила. Скарг не пред'являє. ОБ'ЄКТИВНО: будь-яких ушкоджень на момент огляду не виявлено. Зовнішні статеві органи розвинуті правильно. Волосся в ділянці лобка густе, довжиною до 1,5 см, вкриває весь лобок. Дівоча плівка підковоподібної форми, відкрита допереду, висотою в задньому сегменті до 0,9 см. На цифрі 9 по циферблату є розрив дівочої плівки, який доходить до основи. При дослідженні розрив плівки кровоточить. Антропометричні дані: зріст 164 см, вага 50 кг, окружність плеча в середній третині 24,5 см, окружність передпліччя в середній третині 19,5 см, окружність стегна в середній третині 45,5 см, окружність голови 58,5 см, окружність грудної клітки в спокою 79 см, на вдосі - 82 см, на видосі - 77 см. Зубів 28. Розміри тазу: між остями - 23 см, між гребінцями - 28 см, між вертлюгами - 31 см, зовнішня кон'югата - 18 см. Матка маленька, щільна, рухома. Співвідношення між тілом і шийкою матки 1:2, шийка конічна.

В мазках з піхви і прямої кишки знайдено сперматозоїди. В мазках, взятих з ротової порожнини, сперматозоїдів не виявлено.

Дати відповідь на питання:

1. Чи досягла потерпіла статевої зрілості?
2. Чи порушена цілісність дівочої пліви, її давність?
3. Чи можливий статевий акт без дефлорації?
4. Чи є вірогідні ознаки статевих зносин?
5. Чи є на тілі постраждалої тілесні ушкодження, їх характер та ступінь тяжкості?
6. Які наслідки виникли внаслідок статевих зносин (вагітність, венеричні захворювання, психічна травма)?

**Література: 1-6, 11-18.**

### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6 (2 ГОД)**

#### **ТЕМА. Судово-психіатрична експертиза. Основи загальної психопатології.**

*Вивчаючи тему «Судово-психіатрична експертиза. Основи загальної психопатології» студенти повинні: знати визначення, зміст, завдання судової психіатрії, психіатричної експертизи, випадки проведення психіатричної експертизи; випадки проведення судово- психіатричної експертизи, основні клінічні прояви психічних захворювань.*

#### **Питання для обговорення:**

1. Предмет і завдання судової психіатрії.
2. Об'єкти судово-психіатричної експертизи.
3. Підстави призначення і порядок проведення судово-психіатричної експертизи.
4. Організаційна структура судово-психіатричної служби.
5. Види судово-психіатричних експертиз.
6. Акт судово-психіатричної експертизи, його структура, оцінка слідчими органами і судом.
7. Поняття про рефлекторну діяльність і психічні хвороби.
8. Перебіг психічних хвороб (гострі психози, хронічні психічні хвороби, стадії хвороб, перебіг прогресивний, непрогресивний, безперервний, рекурентний).
9. Класифікація психічних хвороб.

10. Методика обстеження психічно хворих.
11. Симптоматика психічних хвороб (симптоми розладів психічних функцій сприйняття, мислення, пам'яті, емоцій, вольової діяльності, свідомості).

### **Контрольні питання:**

1. Предмет і завдання судової психіатрії.
2. Права та обов'язки судово-психіатричного експерта
3. Підстави призначення судово-психіатричних експертиз.
4. Зміст постанови про призначення судово-психіатричної експертизи.
5. Види судово-психіатричних експертиз
6. Короткі відомості про рефлекторну діяльність і психічні хвороби.
7. Причини психічних захворювань.
8. Перебіг психічних хвороб.
9. Класифікація психічних хвороб.
10. Симптоматика психічних хвороб.

### **Самостійна аудиторна робота**

1. Розв'язування ситуаційних задач та тестових завдань.

### **Література. 2-6, 9-11, 15.**

#### **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7 (2 ГОД)**

#### **ТЕМА. . Основні питання судово-психіатричної експертизи в кримінальному та цивільному процесах.**

*Вивчаючи тему «Основні питання судово-психіатричної експертизи в кримінальному та цивільному процесах (формула неосудності, формула недієздатності)» студенти повинні: знати визначення, осудності, неосудності, обмеженої осудності, медичні та юридичні критерії формули неосудності, визначення правоздатності, дієздатності, недієздатності.*

**Питання для обговорення:**

1. Формули осудності, неосудності та обмеженої осудності, їх застосування. Основні критерії.
2. Глибокі та неглибокі психічні розлади. Основні питання, що підлягають вирішенню.
3. Судово-психіатрична оцінка захворювань, які виникли після вчинення правопорушення (медичний та юридичний критерії), питання, що вирішуються.
4. Формули правоздатності, дієздатності, недієздатності та обмеженої дієздатності, їх застосування.
5. Органи опіки і піклування, їх завдання при призначенні опікуна та піклувальника.
6. Поняття неосудності та недієздатності, їх відмінності.

**Контрольні питання:**

1. Формула осудності та обмеженої осудності.
2. Медичний критерій формули неосудності.
3. Юридичний критерій формули неосудності.
4. Формула недієздатності та обмеженої дієздатності.
5. Медичний критерій формули недієздатності та обмеженої дієздатності.
6. Юридичний критерій формули недієздатності та обмеженої дієздатності.
7. Поняття недієздатності та неосудності, їх відмінності.
8. Види судово-психіатричної експертизи в цивільному процесі.

**Самостійна аудиторна робота**

1. Розв'язування ситуаційних задач та тестових завдань.

**Література. 2-6, 9-11, 15.**

## СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8 (2 ГОД)

### ТЕМА. Судово-психіатрична експертиза свідків, потерпілих, неповнолітніх та огляд засуджених.

*Вивчаючи тему «Судово-психіатрична експертиза свідків, потерпілих, неповнолітніх та огляд засуджених» студенти повинні: знати завдання судово-психіатричної експертизи свідків та потерпілих, особливості проведення експертиз при різних психічних захворюваннях.*

#### Питання для обговорення:

1. Завдання судово-психіатричної експертизи свідків потерпілих.
2. Судово-психіатрична експертиза при статевих злочинах.
3. Судово-психіатрична експертиза при безпорадних станах.
4. Огляд засуджених, приводи та порядок призначення.
5. Судово-психіатрична експертиза неповнолітніх (пубертатний криз, психопатологічні синдроми — психічного інфантилізму, синдром фантазування, надцінні ідеї, гебоїдний синдром, синдром пубертатної астенії та їх судово-психіатрична оцінка).
6. Фізіологічний та патологічні афекти, їх ознаки та відмінності.

#### Контрольні питання:

1. Призначення судово-психіатричної експертизи свідків і потерпілих
2. Формулювання питань при експертизі свідків і потерпілих.
3. Експертиза психічного стану свідків і потерпілих при шизофренії, психопатії, епілепсії, олігофренії, після ЧМТ.
4. Експертиза потерпілих в сексуальних справах.
5. Судово-психіатрична експертиза при безпомічних станах.
6. Огляд засуджених, необхідність проведення, порядок призначення, оформлення медичних висновків та направлення їх в суд.
7. Типи суспільної небезпечності.

8. Профілактичні заходи стосовно суспільно небезпечних дій психічно хворих.
9. Особливості експертизи неповнолітніх.

### **Самостійна аудиторна робота**

1. Розв'язування ситуаційних задач та тестових завдань.

**Література. 2-6, 9-11, 15.**

## **СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9 (2 ГОД)**

### **ТЕМА. Заходи медичного характеру для попередження суспільно-небезпечних дій психічнохворих хворих.**

*Вивчаючи тему «Заходи медичного характеру для попередження суспільно-небезпечних дій психічнохворих хворих» студенти повинні: знати завдання судово-психіатричної експертизи свідків та потерпілих, особливості проведення експертиз при різних психічних захворюваннях.*

### **Питання для обговорення:**

1. Суспільно небезпечні дії психічно хворих; фактори, що на них впливають.
2. Типи суспільної небезпечності (активний та пасивний).
3. Профілактичні заходи стосовно суспільно небезпечних дій психічно хворих.
4. Примусові заходи медичного характеру (поняття та мета, особи, до яких застосовуються, критерії для застосування).
5. Види примусових заходів медичного характеру. Порядок їх застосування, продовження або зміни.
6. Примусове лікування.

**Контрольні питання:**

1. Експертиза психічного стану свідків і потерпілих при шизофренії, психопатії, епілепсії, олігофренії, після ЧМТ.
2. Експертиза потерпілих в сексуальних справах.
3. Судово-психіатрична експертиза при безпомічних станах.
4. огляд засуджених, необхідність проведення, порядок призначення, оформлення медичних висновків та направлення їх в суд.
5. Типи суспільної небезпечності.
6. Профілактичні заходи стосовно суспільно небезпечних дій психічно хворих.

**Самостійна аудиторна робота**

1. Розв'язування ситуаційних задач та тестових завдань.

**Література. 2-6, 9-11, 15.**

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Атлас ушкоджень та їх особливості при проведенні судово-медичних досліджень / В. В. Черняк, І. І. Старченко, Є. Я. Костенко. Вінниця : Нова Книга, 2021. 120 с.
2. Білецький Є.М. Білецька Г.А. Судова медицина та судова психіатрія: навч. Посіб Харків: Одісей. 2020 - 480 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Особливості судово-медичного дослідження трупа при окремих видах смерті / О. Ф. Кулик, В. Т. Бачинський, І. Г. Савка, О. Я. Ванчуляк. Чернівці : БДМУ, 2005. 211 с.
8. Перивний огляд трупа на місці його виявлення / В. Т. Бачинський, О. Ф. Кулик, І. Г. Савка, О. Я. Ванчуляк. Чернівці : БДМУ, 2010. 212 с.
9. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи. Наказ МОЗ України від 08.10.2001 № 397 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-02#Text>
10. Про організацію клініко-експертної оцінки якості надання медичної допомоги та медичного обслуговування: Наказ МОЗ України від 05.02.2016 р. № 69: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-16>
11. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

12. Судова медицина. Медичне законодавство: у 2 книгах. Книга 1. Судова медицина: підручник / Б. В. Михайличенко, В. А. Шевчук, С. С. Бондар та ін.; за ред. Б.В. Михайличенка. К. : Медицина, 2018. 448 с.
13. Судова медицина : Підручник / В. Д. Мішалов, Т. В. Хохолева, В. Т. Бачинський, В. В. Войченко, Г. Ф. Кривда, Є. Я. Костенко [за загальною редакцією В. Д. Мішалова]. Чернівці : Місто, 2019. 574 с.
14. Судова медицина : Підручник / О.І. Герасименко, К.О. Герасименко, ; За заг. ред. О.І. Герасименка. — 4-те вид., переробл. і доповн. К. : КНТ, 2023. - 630 с
15. Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. / [Кікінчук В. В., Лозова С. М., Гусева В. О. та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. - 184 с
16. Судова медицина та судово-медична експертизи: навчальний посібник / І. М. Григус, В. О. Самороков, В. І. Цимбалюк, О. В. Цимбалюк. Львів : Новий Світ-2000, 2018. 208 с.
17. Судова медицина / А. А. Бабанін, В. Д. Мішалов, О. В. Біловицький, О. Ю. Скребкова. Сімферополь, 2012. 578 с.
18. Судово-медичний опис тілесних ушкоджень, термінів давності їх утворення і загоєння. Навчальний посібник / В. Д. Мішалов, М. М. Тагаєв, В. Т. Бачинський, В. В. Войченко, В. В. Хижняк, О. В. Дунаєв, А. О. Моргун, О. О. Моргун. Чернівці : Місто, 2019. 159 с.